

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію

Циганюк Люції Ігорівни

**«Засади інтерпретації сучасної української поліфонічної музики
(на прикладі прелюдій і фуг М. Скорика, В. Бібіка та О. Яковчука)»**,

представлену на здобуття наукового ступеня доктора філософії

за спеціальністю 025 – Музичне мистецтво,

галузь знань 02 – Культура і мистецтво

Починаючи з ХХ століття ми можемо констатувати зацікавленість композиторів багатьох країн поліфонічними жанрами. Ближче до середини ХХ століття цей процес набув майже всесвітнього характеру. Зокрема, в області створення поліфонічної музики для фортепіано спостерігається поява значної кількості поліфонічних творів. Найбільш показовим є і той факт, що арсенал країн поповнився багатьма представниками нових національних шкіл, де також склалися сприятливі передумови розвитку поліфонії. Серед них, наприклад, назвемо Аргентину, Грецію, Японію, Китай та інші. Успіхи композиторів багатьох країн і континентів, особливо другої половини ХХ століття, викликають значний інтерес з боку виконавців та музикознавців, і ця тенденція набуває системного характеру.

Представлена до захисту дисертація Люції Циганюк присвячена поліфонічній музиці українських композиторів другої половини ХХ століття, зокрема, теоретико-виконавським засадам інтерпретації поліфонічних циклів В. Бібіка, О. Яковчука та М. Скорика. Ознайомлення цією науковою працею викликає бажання гаряче вітати її появу через декілька причин.

Перша з них – наукове обґрунтування та вивчення сучасного національного фортепіанного репертуару. Ця благородна місія в наші дні здобуває особливого сенсу – причетність до рідної мови і культури дає нам змогу якнайкраще відчувати ті ціннісні орієнтири, що дають сили жити і протистояти ворогу, не втрачати волю і гідність.

Друга – можливість осягнення специфіки складної музичної мови сучасної поліфонії, особливо, – вищої форми поліфонічного мислення – фуґи. Підкреслимо, що вирішення даного питання є вкрай затребуваним. Адже на сьогодні більшості піаністів все ж бракує практичних навичок інтерпретації такої музики, «головна складність якої виявляється через засвоєння новітньої фактурної, темброво-регістрової та звукової специфіки творів»¹. В зв'язку з цим Люція Циганюк в своїй роботі слушно зауважує, що «фортепіанна музика другої половини ХХ століття загалом становить для виконавця значні труднощі через ще недостатню освоєність її музичної мови і осмислення її змісту, складної як для виконання, так і для сприймання, недостатнього теоретичного аналізу та розгляду виконавських проблем унаслідок відсутності інваріантних принципів її інтерпретації» (С.23 дисертації). Таким чином, актуальність даної праці не викликає жодного сумніву.

Можемо констатувати, що в загальному сенсі здобутий науковий досвід, особливо в галузі сучасної поліфонії, стає визначальним чинником для засвоєння і втілення отриманих теоретичних результатів у виконавській практиці. В якості прикладу наведемо дисертацію «Поліфонічні жанри в фортепіанній музиці китайських композиторів» Чжан Менчже, захищену в грудні 2023 року в Харківському національному університеті мистецтв імені І.П.Котляревського. В цьому дослідженні визначається внесок китайських митців у поліфонічні жанри фортепіанного мистецтва в національно-стильовому та виконавському вимірах. Серед розглянутих жанрів малий цикл Прелюдія і фуґа виявився як найбільш затребуваний китайськими авторами. В ньому органічно поєдналися закономірності, традиційно властиві поліфонічній музиці, специфічні засоби виразності, що є характерними для нашого часу і ґрунтуються на оновленні ладових, гармонічних та інших

---

¹ Чернявська М.С., Тимофєєва К.В. Вектори оновлення фортепіанного репертуару сучасного виконавця. Аспекти історичного музикознавства : зб. наук. ст. Вип. ХХІХ / Харків. нац. ун-т мистецтв імені І. П. Котляревського. Харків : ХНУМ, 2022. С. 60.

елементів музичної мови².

Висновки цієї роботи підтверджують «системність аналізу явищ музичної культури, в чому вбачається загальна тенденція розвитку сучасного наукового пізнання: від диференціації певних рівнів організації поліфонічного твору – до їх виконавської реалізації як художнього цілого. <...> А отже, поліфонічне мислення актуалізується в системі музичної комунікації : “творчість (композиторське) – сприйняття (розуміння) – виконання (відтворення)”»³.

Повертаючись до дисертації Люції Циганюк, зазначимо, що в ній послідовно розв’язується низка важливих наукових завдань, що підтверджує вагому наукову новизну її дослідження:

– здійснити огляд мистецтвознавчих, музикознавчих та культурологічних досліджень, присвячених специфіці поліфонічного мислення в українській музиці;

– простежити історичний процес становлення та розвитку поліфонічних форм в українській музиці;

– окреслити проблеми інтерпретації і реценції поліфонічної музики другої половини ХХ ст.;

– дослідити та проаналізувати засади художнього світогляду В. Бібіка у проекції на специфіку художньо-образної сфери його поліфонічного циклу «34 прелюдії і фуґи для фортепіано»;

– розкрити значення національних та обраних світових естетико-стильових тенденцій сучасності в поліфонічному циклі О. Яковчука «Прелюдії та фуґи для фортепіано»;

– проаналізувати втілення ідеї стильової гри у творчості М. Скорика і її значення в інтерпретації його поліфонічного циклу (С. 24-25 дисертації).

---

² Чжан Менчже. Поліфонічні жанри у фортепіанній музиці китайських композиторів: дисертація ... доктора філософії. Харків, ХНУМ імені І.П.Котляревського, 2023. 198 с.

³ Там само, с. 162.

Структура рецензованого дослідження відображає її концептуальну направленість та дозволяє виокремлювати магістральні напрями. Розділи логічно пов'язані між собою, а виклад матеріалу є докладним.

Важливою позитивною рисою дисертаційного дослідження Люції Циганюк відзначимо теоретико-методологічну базу. Цей факт цілеспрямовано доводиться в Першому розділі на прикладі огляду літератури, вагому частину якого становлять джерела українських музикознавців, а також – європейських та американських дослідників в області поліфонії.

Окрема увага приділяється науковим працям, що дозволяють досягнути сучасне тлумачення поняття «поліфонія», що безпосередньо впливає на сутність інтерпретації творів, написаних протягом останнього століття. Дослідниця висловлює цікаве спостереження щодо поліфонічних циклів сучасних композиторів, які «метафорично можна розглядати як аналогії до поліфонічних романів письменників, <...> в багатьох з них <...> буде застосований принцип карнавалізації, як один з можливих шляхів і способів діалогу з минулими епохами» (с. 37 дисертації). Також розглядаються «точки дотику» з кіномистецтвом, живописом, скульптурою, архітектурою.

Через подібні співставлення авторка намагається досягти образно-художніх аналогій порівняння сучасної поліфонічності із картиною теперішнього світу, для якої притаманні взаємодія багатомірні характеристики: різнорівнева системність, діалогічність, розвиток у взаємодії, тощо. Наш час, віддзеркалений митцями у поліфонічній музиці, є відображенням розвитку людської свідомості, мови, мислення як багатоплановості сприйняття.

Для кращого розуміння генези поліфонії в творчості українських композиторів здобувачка розглядає питання, пов'язані з її потенціалом у розвитку народного багатоголосся, української інструментальної ансамблевої музики, національної хорової творчості. Досліджуючи образно-художні засади інтерпретації та рецепції української сучасної поліфонії, авторка обґрунтовує складність розуміння даної музики через часту відсутність певної

програми, новітні засоби звукової реалізації багатоголосної фактури, інтелектуальний конструктивізм, побудову музичної форми, незвичні «мовні» структури (інтонаційні, ритмічні, гармонічні), тощо. Цілком зрозуміло, що особливо в «початковій та середній ланці музичної освіти» (с. 23 дисертації), заснованій практично на класичних засадах поліфонічного мистецтва, сучасні твори не використовуються з причини відсутності методичної бази та нерозробленості механізму викладанн, а отже, і впровадження виконавських засад даного фортепіанного репертуару.

З цього приводу авторка порушує важливе питання меж варіативності сприйняття та трактування таких музичних творів (с. 57 дисертації). Адже в процесі інтерпретації «наново задіяна виконавська програма може не тільки відтворити фізичне тіло твору, але й змінити його, воно також може руйнуватися або несподівано набувати нові елементи».⁴ На цій основі підкреслюється важливість первісного наукового пізнання музичного матеріалу виконавцем і його відповідальність за «повернення до життя» нотного тексту, на який покладається роль матеріального носія авторських думок і почуттів.

Другий розділ роботи присвячений ролі поліфонії у творчій спадщині видатного харківського композитора Валентина Бібіка. Хочу подякувати здобувачці та її шановному науковому керівнику за увагу до творчості композитора, яким пишається Харків, – митця «уселенського масштабу»⁵, вільно мислячого художника радянської доби. Недарма постать В.Бібіка привертає увагу багатьох дослідників. Остання з таких робіт, де зазначалося також розглядалася творчість нашого зіркового земляка – дисертація відомого харківського композитора Олександра Щетинського «Типологія

---

⁴ Див. про це: Marianna Chernyavska, Iryna Ivanova, Kira Timofeyeva, Tetiana Syriatska, Oksana Mits. Artistic energy of the performers in the mirror of their repertoire preferences. *Studia Universitatis Babeş-Bolyai Musica*. Volume 68 (LXVIII), 2023. Special Issue no. 2. P.165-179.

⁵ Кобилянська В. Композитор Валентин Бібик. КолоКрай. <https://kolokray.com/uk/f/kompozitor-bibik-valentin.html>

композиторської самоактуалізації (з творчої лабораторії Л. Грабовського, В. Балея і В. Бібіка)», захищена в жовтні 2023 року в Харкові. Відзначимо, що вершинним свідченням композиторської самоактуалізації В.Бібіка О.Щетинський вважає саме поліфонічний цикл «34 прелюдії і фуги» для фортепіано – «втілення всеохопного, присутнього трагічного світовідчуття митця, що знайшов себе поза второваними шляхами».⁶

В розділі Люції Циганюк постає портрет композитора, якого я пам'ятаю ще з шкільних років. Дуже близькі мені сторінки, присвячені першовиконавицям фортепіанних творів Валентина Саввіча – моїм старшим колегам по кафедрі спеціального фортепіано – Тетяні Борисівні Веркіній та Вікторії Іванівні Лозової. Я неодноразово була присутньою на концертах, де вони виконували цю музику, пам'ятаю їх коментарі про особливий «звуковий світ» поліфонічних творів В.Бібіка: специфічні засоби звуковидобування, педалізації, агогіки, тощо. Дуже тішить, що багато даних спостережень викладено на сторінках дисертації. Також хочу відзначити ретельний аналіз кожної поліфонічної діалогії, який не руйнує враження від загальної філософської ідеї, втіленої у програмних назвах зошитів «Роздум», «Напруга», «Просвітлення».

Третій розділ присвячений циклам Прелюдій і фуг в творчості другої половини ХХ століття. Дослідниця розглядає творчість композитора постмодерної доби, яскравого представника київської композиторської школи, заслуженого діяча мистецтв України Олександра Яковчука. Серед надзвичайно розмаїтого творчого доробку композитора в роботі приділяється увага поліфонічному циклу «12 прелюдій і фуг». Обидва зошити ретельно аналізуються з позицій синтезу національних традицій та провідних естетико-стильових тенденцій сучасності. Характеризуючи техніку поліфонічного письма, дослідниця зазначає Прелюдії і фуги О.Яковчука як «концертні»,

---

⁶ Щетинський О. С. Типологія композиторської самоактуалізації (з творчої лабораторії Л. Грабовського, В. Балея і В. Бібіка): дисертація ... доктора філософії. Харків, ХНУМ імені І.П.Котляревського, 2023.С.6.

«високого рівня складності», а їх музичну мову – як «сучасну і колоритну» (с. 156-157 дисертації).

Галерею видатних українських композиторів-поліфоністів завершує велична постать класика української академічної музики – Мирослава Скорика. Одним з понять, що розглядається в роботі, є «стильова гра», що передбачає «не просто обробку музичних творів минулого, а надання їм іншої форми вираження та іншого художньо-образного забарвлення» (с. 204 дисертації). Свої міркування дослідниця підкріплює розглядом Партити №5 для фортепіано та Транскрипцій для симфонічного оркестру 24 каприсів Н.Паганіні, демонструючи як за допомогою використання різноманітних стильових асоціацій композитор видозмінює образну сутність першоджерела, «розширюючи смислові поля сприйняття цієї музики» (с. 212 дисертації).

Представлений в роботі докладний аналіз Шести Прелюдій і фуг М. Скорика сьогодні є дуже потрібний піаністам, оскільки ці твори активно залучаються в навчальному процесі вищих закладів музичної освіти⁷. Творче оволодіння цими неперевершеними поліфонічними зразками висуває перед виконавцем низку спеціальних проблем. Крім власне піаністичних завдань, вони потребують від музиканта розуміння їх мови, структурних особливостей, сутності композиторської техніки, а часом також графіки нотного тексту.

Роботу завершують Висновки, які логічно побудовані, та в повній мірі розкривають зміст поставлених завдань. Значну вагомість роботі надають Додатки з нотними прикладами Прелюдій і фуг (Додаток А), але ще більшу цінність, на нашу думку, становлять схеми цих творів (Додаток Б). Як виконавиця хочу підтвердити важливість створення зорової «конструкції» поліфонічного твору, особливо – фуги. Уявлення про форму надає піаністу, який починає вивчати новий сучасний поліфонічний твір, своєрідне відчуття «грунту під ногами», додає внутрішньої впевненості для звукової «розбудови» поліфонічної фактури кожного розділу твору, диференціації голосів,

---

⁷ Принаймні - на кафедрі спеціального фортепіано Харківського національного університету мистецтв імені І.П.Котляревського.

розуміння розвитку драматургії, тощо. Для фахівця-теоретика дана антологія «мап фуг» також може бути корисним матеріалом, на основі якого можна робити певні висновки, знаходити закономірності та розробляти нові наукові концепції розвитку сучасної фортепіанної поліфонії в українській музиці.

Таким чином, можемо констатувати, що отримані авторкою наукові результати є цінним внеском в не тільки у вітчизняне, а й у світове музикознавство, а розроблена наукова концепція має подальшу перспективу вивчення. Тим часом обов'язок опонента примушує задати запитання й поділитися своїми міркуваннями:

1. Як би Ви сформулювати з загальному плані найбільш показові ознаки сучасної української поліфонічної музики?

2. Чи можна виокремити в проаналізованих Вами творах музично-риторичні фігури або будь-які інші звукові/графічні символічні побудови, пов'язані із національною складовою?

3. Що з Вашого власного досвіду стало визначальним для створення системних засад інтерпретації поліфонічних творів В. Бібіка, О. Яковчука, М.Скорика? Чи існують в цій системі специфічні виконавські завдання, що репрезентують національну складову зазначених Прелюдій і фуг?

4. На с. 213 та 236 цикли Прелюдій і фуг у М. Скорика зазначаються Вами як «мікроцикли», в той час, як інші твори позначаються як «мініцикли». Як корелюються ці поняття в Вашій роботі? Ви використовуєте їх як синоніми чи вкладаєте в кожен з них певний зміст?

Наведені запитання та міркування жодним чином не впливають на позитивну оцінку дисертаційного дослідження Люції Циганюк, оскільки воно містить ряд нових і важливих спостережень, побудованих в цілісну наукову концепцію, яка має перспективу подальшого вивчення. Ступінь актуальності обраної теми, обґрунтованості наукових положень, висновків, сформульованих у дисертації, їх новизна свідчать про високий професійний рівень авторки. Анотація стисло і сконцентровано передає основні положення праці. Наукові результати дослідження Люції Циганюк, висвітлені у шести одноосібних статтях (з яких п'ять – у спеціалізованих фахових виданнях

України, та одна стаття у періодичному зарубіжному виданні «Edukacja Muzyczna», Ченстохова, Польща), відповідають вимогам МОН України і кількісно, і за змістом. В роботі не виявлені порушення академічної доброчесності.

Підсумовуючи все вищенаведене, можемо з впевненістю констатувати, що наукова праця «Засади інтерпретації сучасної української поліфонічної музики (на прикладі прелюдій і фуг М. Скорика, В. Бібіка та О. Яковчука)» в повній мірі відповідає вимогам МОН України до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 025 – Музичне мистецтво, а її авторка Циганюк Люція Ігорівна заслуговує отримання пошукуваного наукового ступеня.

Кандидат мистецтвознавства, професор,
проректор з наукової роботи,
професор кафедри спеціального фортепіано
Харківського національного університету
мистецтв імені І. П. Котляревського

Чернявська М. С.